

Arkeologisk utredning i Munkboängen, Västerås

L2002:4344 Husgrund, historisk tid
Västerås 2:111
Västerås stad socken
Västerås
Västmanland
Erica Strengbom

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Sverige med
Västmanlands län markerat i rött.*

© 2024 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2024:51
Lst dnr 431-3046-2023

Författare	Erica Strengbom
Kvalitetsgranskning	Nina Balknäs
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Sten med graffitti i utredningsområdets västra del.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2024:51

ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1 OCH 2

Arkeologisk utredning i Munkboängen, Västerås

L2002:4344 Husgrund, historisk tid

Västerås 2:111

Västerås stad socken

Västerås

Västmanland

Erica Strengbom

Lst dnr 431-3046-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Tidigare arkeologiska insatser	7
Syfte och målgrupper.....	8
Metod och genomförande.....	8
Resultat.....	9
Kart- och arkivstudier.....	9
Fältarbetet.....	12
Områdesbeskrivning.....	12
Schaktning	13
Tolkning.....	16
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	16
Tekniska och administrativa uppgifter	17
Referenser	18
Förteckning över figurer	18
Förteckning över bilagor	18
Bilagor	19
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>19</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>20</i>

SAMMANFATTNING

Under två dagar i maj och juni 2024 utförde Arkeologgruppen inventering etapp 1 och utredningsgrävning etapp 2 vid Munkboängen i Västerås. I området finns en husgrund (L2002:4344) registrerad som övrig kulturhistorisk lämning. På historiska kartor från 1600-talets slut ska ett torp ha legat på platsen. Invid den sentida husgrunden finns en jordkällare. Schakt grävdes intill både källargrunden och husgrunden där även ett schakt togs upp inuti grunden. Inga spår av den äldre torplämningen påträffades. Området är urschaktat för en tågräls som löper genom utredningsområdet. Troligt är att den äldre torplämningen legat där banvallen är idag.

Den tidigare registrerade husgrunden L2002:4344 kvarstår som övrig kulturhistorisk lämning.

En avvikelse från undersökningsplanens tidsplan skedde. Arbetet var planerat till hösten 2023, men försenades på grund av att det fanns en bosättning inom utredningsområdet. Bosättningen avhystes våren 2024 och därefter utfördes utredningen.

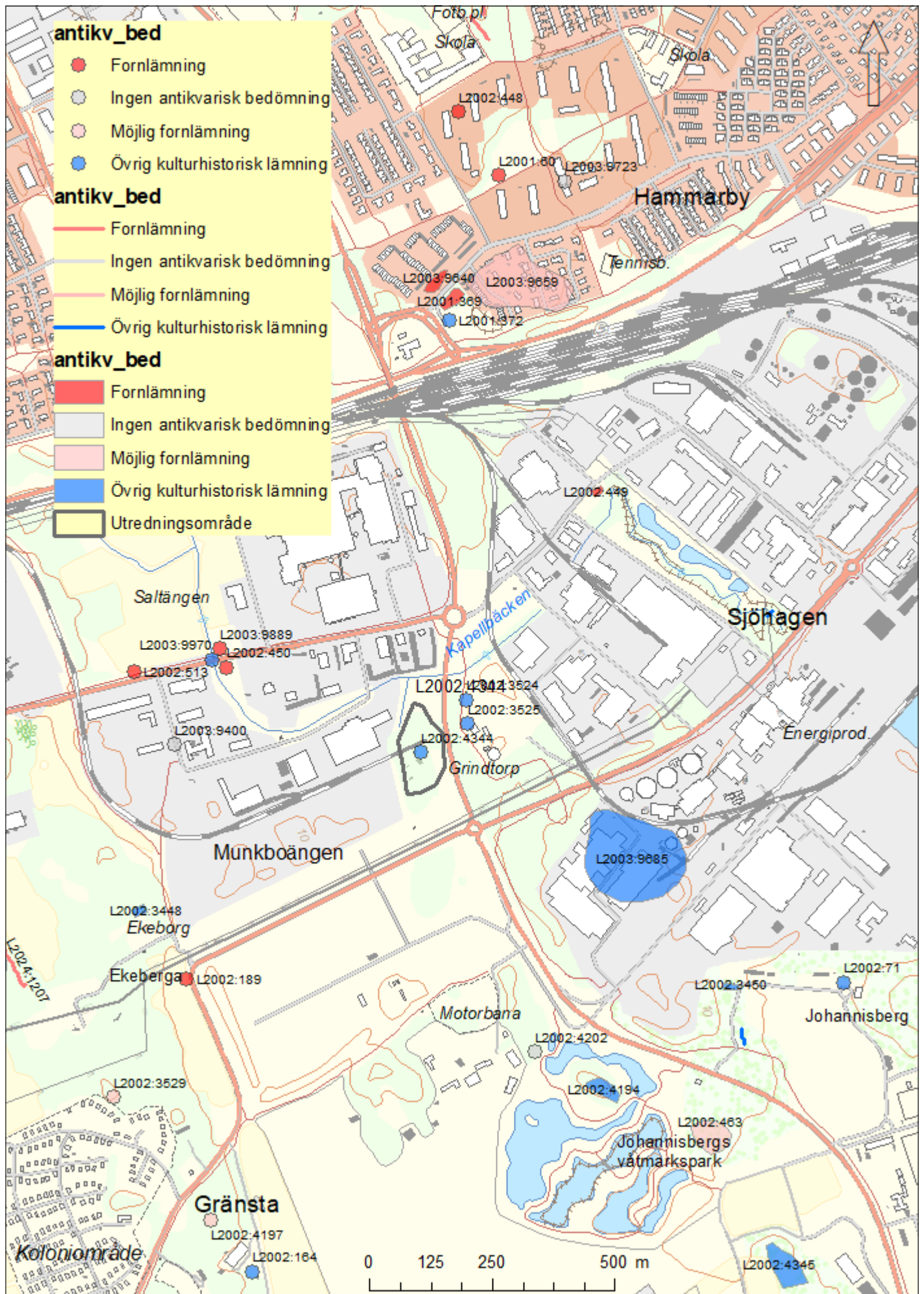
INLEDNING

Västerås stad avser att påbörja planläggning av ett område på Munkboängen i västra utkanten av Västerås. Inför planläggningen utförde Arkeologgruppen en arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Ett cirka 22 600 kvadratmeter stort område berördes av utredningen.

Inom utredningsområdet finns en sentida husgrund registrerad i Kulturmiljöregistret som en övrig kulturhistorisk lämning (L2002:4344). Tidigare utredningar av området har genom kartstudier belagt att det i slutet av 1600-talet på samma plats funnits ett torp benämnt Grindtorp. Syftet med utredningen var att söka efter 1600-tals torpet.

Beslut i ärendet togs av Länsstyrelsen i Västmanland (431-3046-2023) och kostnadsansvariga var Västerås stad.

Figur 1 (föregående sida). Området kring Munkboängen. Skala 1:50 000.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

Munkboängen ligger i ett industriområde i den västra ytterkanten av Västerås. Närområdet nyttjats för olika typer av industrier och liknande verksamhet. Före 1970-talet utgjordes landskapet av jordbruksmarker med gårdar och torp. Markerna har i historisk tid hört till byn Gränsta som i sin tur legat under kungsladugården Johannesberg (Anttila 2003:8).

I direkt närhet till Munkboängen och Grindtorpet finns endast ett fåtal lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret. Österut ligger ett röjningsröseområde (L2002:3524) och en gravliknande lämning registrerad som lämning L2002:3525.

Cirka 400 meter nordväst om utredningsområdet, på vardera sida av den gamla landsvägen, finns två runstenar (L2003:9889 och L2002:450). Intill runstenarna rinner även Kapellbäcken. Där väg och bäck möts finns en äldre stenbro (L2003:9970). I samband med schaktningar vid Kapellbackens fåra har rester av en äldre bro- eller vägkonstruktion bestående av trästockar och en rustbädd av sten påträffats.

Cirka en kilometer västerut, vid Ekeberga och Hacksta, finns ett område med flera typer av fornlämningar, exempelvis hägnadssystem (L2024:1214 L2002:546 L2002:7330 m.fl.), gravfält (L2002:7165), grav- och boplatsoområde (L2003:9417) och bytomten för Hacksta (L2003:9440) för att nämna några.

Tidigare arkeologiska insatser

Under 1990-tal utförde Västmanlands Länsmuseum en omfattande utredning över området kring Munkboängen. Det gällde främst kart- och arkivstudier, men i vissa fall även fosfatkartering och fältinventering (VLM Rapport 2003:A49 och där anförd litteratur).

I början av 2000-talet ingick det nu aktuella utredningsområdet som del i en inventering av ett större område kring Johannisbergs flygplats. Inom Munkboängen påträffades en husgrund som ligger inom den östra delen av planområdet vid Munkboängen. Husgrunden registrerades som en sentida husgrund (L2002:4344) (VLM Rapport 2003:A49).

År 2002 utförde Västmanlands Länsmuseum en antikvarisk kontroll väster om det nu aktuella utredningsområdet. Vid undersökningen framkom tre stolphål och en härd. Den framkomna härden kan, utifrån ¹⁴C-analysen, teoretiskt sett ha varit från vikingatiden, men det troligaste är dock att den var tidigmedeltida (Ählström 2002:A40).

Vid Ekeberg utfördes under våren 2024 en arkeologisk utredning etapp 1. Arbetet resulterade i tre stensträngar, en fossil åker och två boplatslägen (Ählström 2024:34).

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar berörs av ett planerat arbetsföretag. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Utredningens målgrupper är främst Länsstyrelsen och Västerås stad, Stadsledningskontoret. Resultaten kan även komma att användas av undersökare när en undersökningsplan för en arkeologisk förundersökning eller undersökning ska upprättas.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Arbetet omfattade arkiv- och kartstudier med en genomgång av Ortnamnsarkivet, Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Statens Historiska Museum, digitalt tillgängliga kartor på Lantmäteriet och KMR (Kulturmiljöregistret). Först gjordes en sökning i Fornsök/Fornreg med nedladdning av objekt registrerade i KMR i syfte att klarlägga den befintliga fornlämningsbilden i området. Vidare gjordes en kontroll av eventuella tidigare arkeologiska insatser i området. Efter det gjordes en genomgång och analys av det digitala historiska kartmaterialet hos Lantmäteriet. Syftet med kart- och arkivstudien var framför allt att utifrån det historiska kartmaterialet se var det funnits bebyggelse, samt ungefär var inom området som det äldre torpet Grindtorpet legat och vad det eventuellt bestått av för byggnader.

Efter dessa studier utfördes fältarbetet som inleddes med en inventering utifrån vad som framkommit vid kart- och arkivstudierna. Vid inventeringen påträffades den husgrund med intilliggande jordkällare som finns registrerad i KMR som en sentida husgrund. Båda husgrunderna mättes in och lämpliga lägen för det äldre torpet såsom plana stenfria ytor noterades också.

Då inga synliga spår av den äldre bebyggelsen påträffades vid inventeringen grävdes mindre sökschakt inom de ytor där torpet kan antas ha legat utifrån kartstudier. Kring den synliga husgrunden och källaren grävdes schakt i och omkring grunderna för att se om det sentida huset var byggt på ett äldre torp. Även andra från inventeringen utpekade ytor undersöktes genom sökschaktning, för att söka husrester men även kulturlager och andra lämningar.

Schakten grävdes skiktvis ner till steril nivå. Samtliga schakt, konstruktioner, lämningar och kulturlager mättes in med GPS, fotades och dokumenterades skriftligt. Då området var kontaminerat med modernt järnskrot användes metalldetektor endast undantagsvis efter avtorvning och i schakt utan modern påverkan.

Inmätningarna har bearbetats i ArcGIS 3.1 för redigering och kartproduktion.

RESULTAT

Kart- och arkivstudier

I det äldre kartmaterialet syns området kring Munkboängen till stor del som ängs- och hagmarker fram till 1800-talet. Kartbilderna från år 1693 till och med dagens kartbild visar en omfattande uppodling. Det som främst skiljer de historiska kartorna från dagens kartbild är de omfattande ängs- och hagmarker som fanns under 1600–1800-talen. I väster, på Storängen, finns nu flygplatsens landningsbanor och Sjöängen i öster är uppodlad.

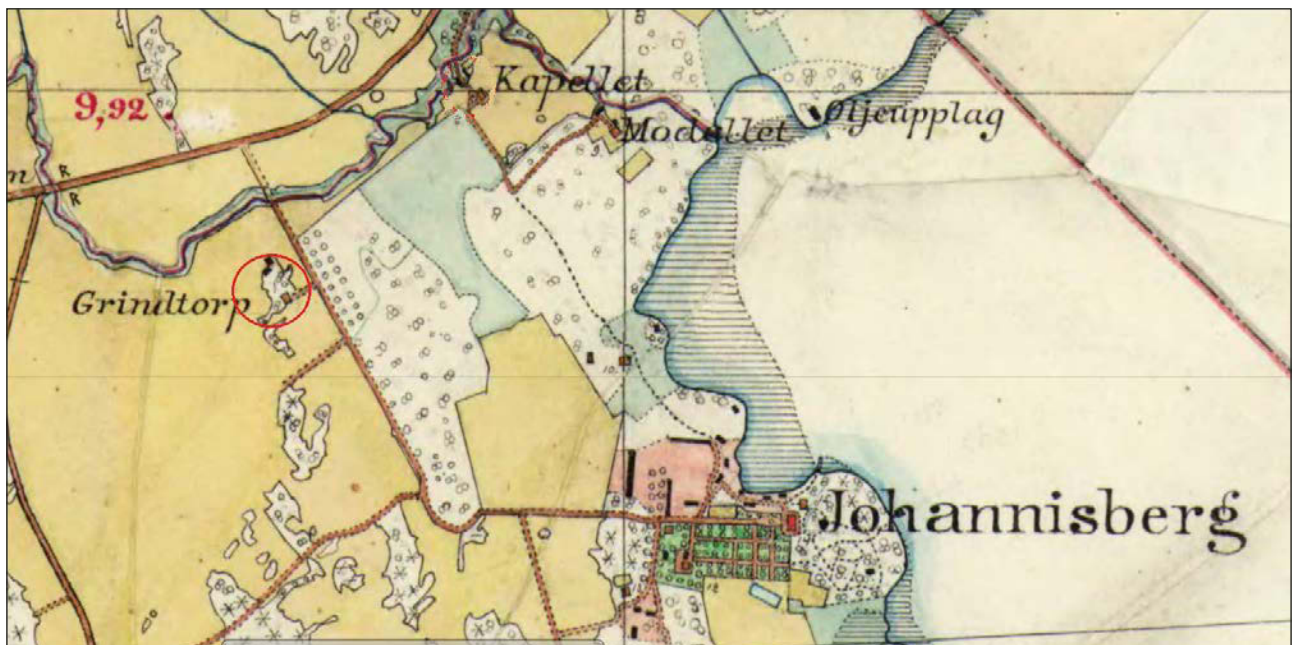
På platsen för den registrerade husgrunden har det tidigare legat ett torp, benämnt Grindtorp. Torpet kan spåras i det historiska kartmaterialet från år 1693, då det finns med på en geometrisk avmätning över Gränsta 1-2 (LMS akt T35-6:1).

På den äldsta kartan från år 1693 syns torpet som en symbolisk byggnad och dess exakta placering är inte säker mer än att det ligger på samma åkerholme som den registrerade husgrunden L2002:4344. Torpet omgärdas av två små åkertegar. Kartöverlägg/rektifiering ingick inte i föreliggande rapport, men utifrån tidigare kartstudier som har gjorts, syns Grindtorpet på de äldsta kartorna ligga ungefär på samma plats som den sentida registrerade husgrunden, eller något längre norrut där banvallen med tågräls idag är anlagd (Antilla 2003:A49 rapportbilaga).

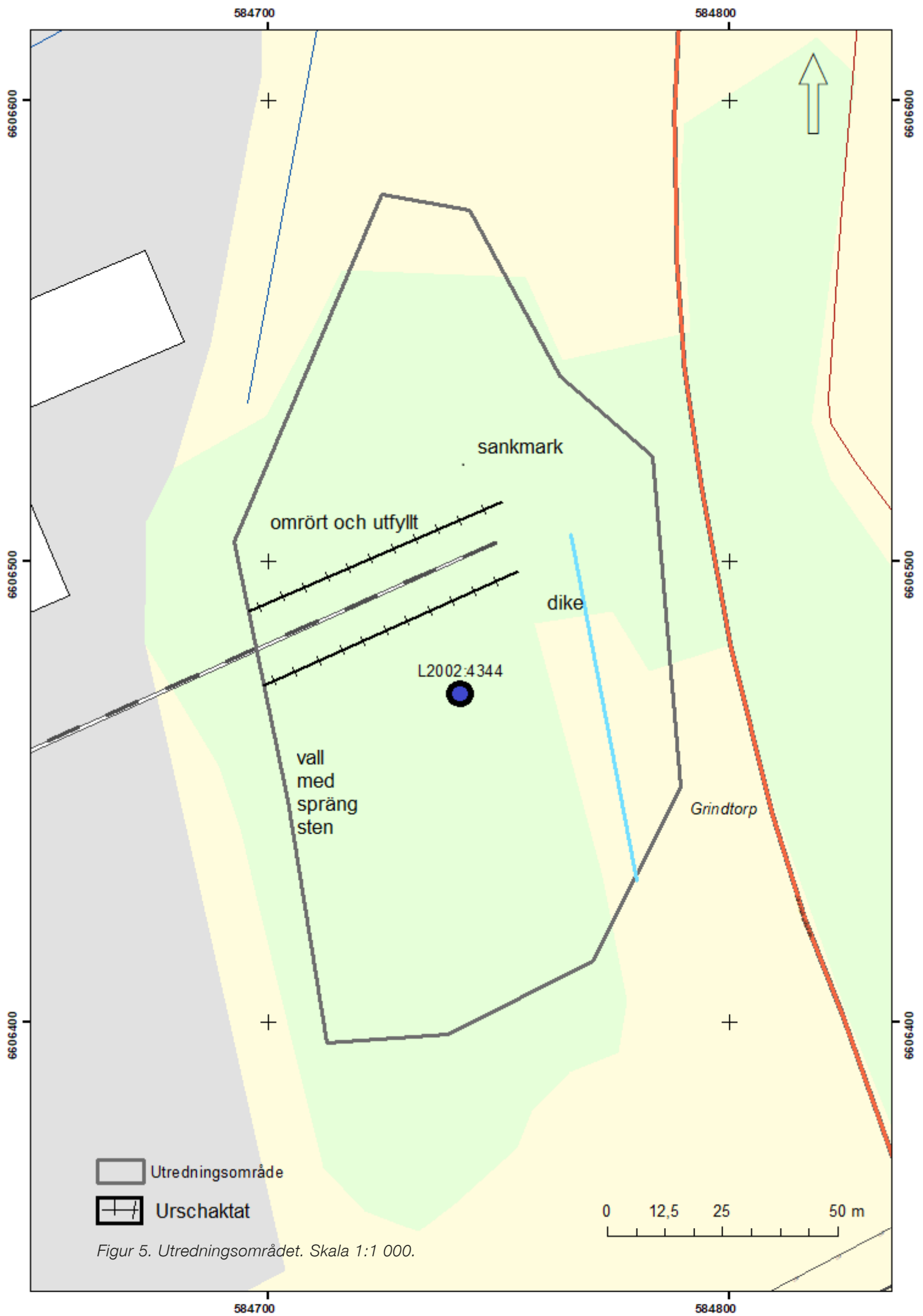
På härads ekonomen från åren 1905–1911 finns en bebyggelse avtecknad som ett boningshus med en intilliggande byggnad i de centrala delarna av åkerholmen. En väg löper in till gården öster ifrån. I de norra delarna av utredningsområdet ligger två långsmala ekonomibygnader. En liknande bild avtecknas på den ekonomiska kartan från år 1963.

Figur 3. Grindtorpet på den geometriska avmätningen från år 1693. Ej till skala.

Figur 4. Utsnitt ur häradsekonomiska kartan från åren 1905–1911. Ej till skala.

Figur 5. Utredningsområdet. Skala 1:1 000.

Fältarbetet

Fältarbetet inleddes med en inledande bedömning av området genom en inventering, där ytan besiktigades okulärt.

OMRÅDESBESKRIVNING

Den västra sidan av utredningsområdet vätter mot en industritomt och här finns en jordvall med uppkastade sprängstenar. De centrala delarna av utredningsområdet består av en åkerholme överväxt med sly och delvis tät vegetation bestående av slånårsbuskar. Här finns små stenfria ängsytor mellan ytor med berg i dagen och ansamlingar av markfasta stenblock. Invid en bergknalle ligger den registrerade husgrunden L2002:4344.

Husgrunden med intilliggande jordkällare mättes in och dokumenterades.

A123 den sentida husgrunden, mäter 12×6 meter och är byggd av 0,6–0,8 meter stora, huggna stenar som fogats med cement. I mitten finns ett överväxt spisröse (A137) av sten och tegel. Röset är utrasat åt norr och öster och mäter omkring 2,5×5 meter. I den nordvästra kanten kan fundamentet av sten anas.

Strax nordöst om husgrunden finns en jordkällare (A140). Källaren är delvis nedgrävd med välvt tak och jordvallar i norr och söder. och grunden mäter 7×4 meter med välvt tak. Höjden ovan mark är omkring 1,5 meter. Källaren är byggd av natursten och tegel som fogats med cement. Källaren är delvis ifyllt med skräp och inrasad jord från öppningen. Tak och sidor är intakta, men dörr saknas.

Direkt norrut löper en banvall och tågräls rakt igenom undersökningsområdet och området är urschaktat och uppfyllt för tågrälsen inom ett cirka 15 meter brett område i öst-västlig riktning. På båda sidor om banvallen finns uppkastade stenar och jordvallar. Nivåskillnaden mellan banvallen och spåret är på den södra sidan nära två meter; på den norra sidan är vallen lägre med omkring 1 meter i nivåskillnad. I den östra delen löper ett brett dike i nord-sydlig riktning. Västerut mot en industritomt finns en vall av sprängsten (se figur 5).

Figur 6. Spisröset A137, sett från väster.

Figur 7. Jordkällaren A140 sedd från sydväst.

Nordväst om utredningsområdet rinner sig ett delvis kulverterat vattendrag som troligtvis är avrinning från Kapellbäcken som ligger norrut.

I den norra delen ska, enligt den häradsekonomiska kartan, funnits ekonomibyggnader. Vid inventeringen påträffades en stenrad i nord-sydlig riktning. Stenraden bestod av fyra grovt huggna stenar i storleken 0,3–0,5 meter. Denna stenrad kan vara sporadiska rester av ekonomibyggnader.

Den nordöstra delen av utredningsområdet är delvis sank och i öster löper ett grävt dike i nord-sydlig riktning parallellt med Johannesbergsvägen.

SCHAKTNING

Schaktningen påbörjades vid en stenfri ängsyta, sydväst om den registrerade husgrunden. Här grävdes två schakt. I ett av schakten syntes spår av odling i form av ett 0,2–0,3 meter tjockt ploglager med tegelfragment.

Schaktningen fortsatte upp mot höjden med husgrunden och källaren i ett försök att finna spår av den äldre torpbebyggelsen. Flera schakt förlades intill och i husgrunden för att undersöka om husgrunden var uppförd på en äldre

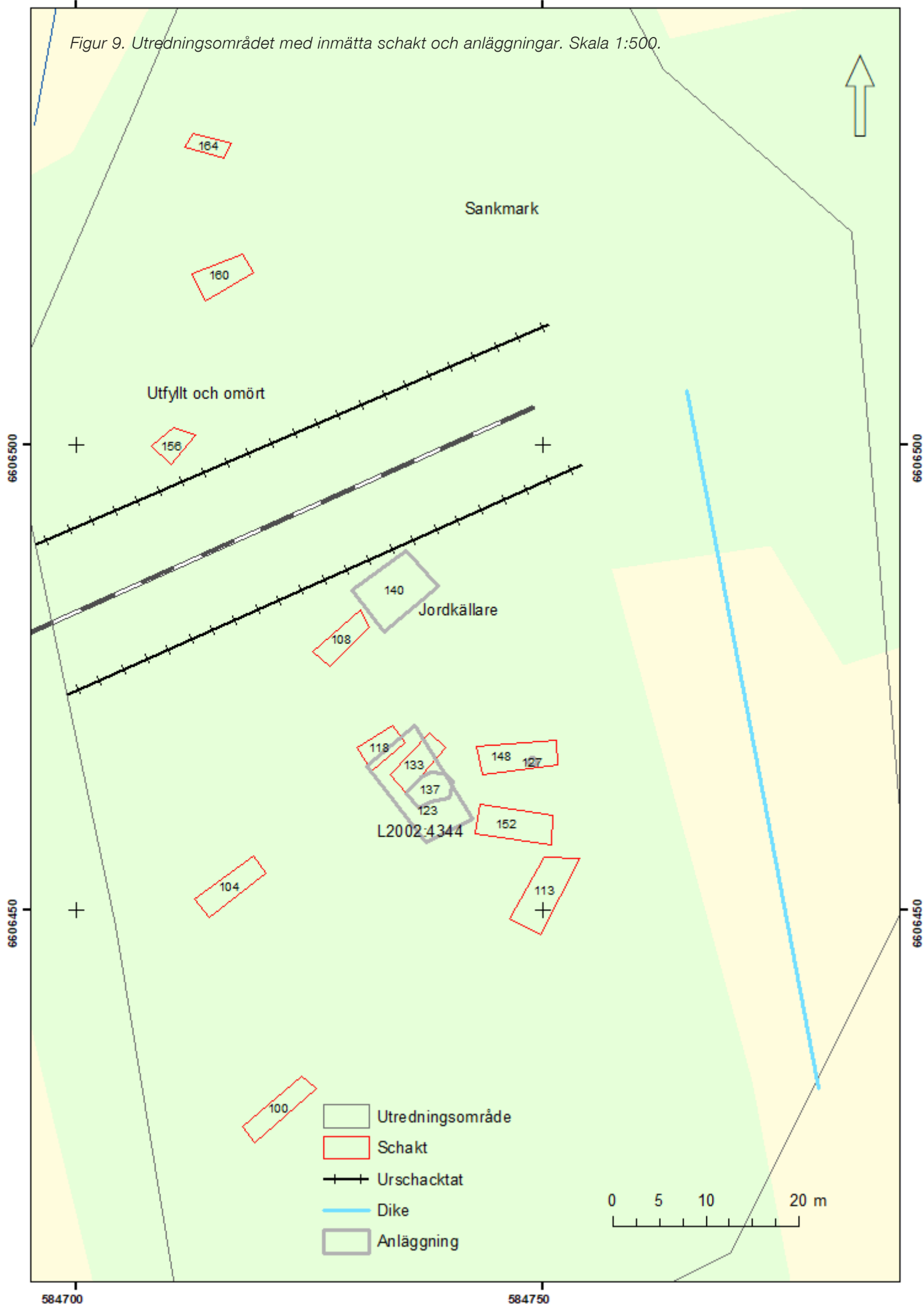

Figur 8. Banvallen sedd från öster.

584700

584750

Figur 9. Utredningsområdet med inmätta schakt och anläggningar. Skala 1:500.

584700

584750

6606500

6606450

torpgrund. Inga spår av någon äldre byggnad framkom, varken kring jordkällaren, i eller omkring husgrunden. Modernt skräp såsom buteljflaskor, klart fönsterglas, plåt och modernt badrumskakel framkom ända ner mot den sterila undergrunden.

Ett stolphål (A127) påträffades öster om husgrunden. I stolphålets fyllning fanns tegel varför stolphålet sannolikt kan kopplas till aktiviteter kring den sentida bebyggelsen. I den norra delen grävdes tre schakt. De grävdes dels intill banvallen, dels där vi vid den inledande inventeringsdelen hittat spår av en stensyll.

Schaktet närmast banvallen innehöll tegel, omrörd lera, stenar och ett plastband (från fiberkablar) på 1 meters djup. Fiberbandet markerade inte någon kabel utan tycks vara dumpat där nyligen.

Två schakt grävdes intill den stenrad som påträffats vid den okulära inventeringen. Inga ytterligare spår av byggnader, fynd eller andra anläggningar påträffades. Det kunde konstateras att ytan var uppfylld av ett 0,4–0,5 meter tjockt lager av lera.

Figur 10. Schakt 113 sett från sydväst.

TOLKNING

Schaktningen har inte resulterat i några spår av en äldre torpbebyggelse. Varken konstruktioner, lager eller fynd har påträffats från den perioden. Vid den utredning som gjordes över området på 1990-talet gjordes kartöverlägg som visar att 1600-tals torpet bör ha legat antingen på samma ställe som den sen-tida husgrunden som finns registrerad på platsen eller där ytan är urschaktad för järnvägsspåret. Vid schaktningen fanns inga spår av någon äldre konstruk-tion under eller omkring husgrunden. Därför är det troligt att det äldre torpet har legat inom det idag urschaktade området för tågrälsen.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

Uppdraget har genomförts utan avvikelser från syftet eller metoden som har redovisats i undersökningsplanen, vilket innebär att den undersökningsplan och kostnadsberäkning som upprättades inför den arkeologiska utredningen har följts. Däremot följdes inte tidsplanen då utredningen blev försenad på grund av att det inom utredningsområdet fanns en illegal bosättning som av-hystes våren 2024. Därefter kunde utredningen genomföras.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Västmanland
Kommun	Västerås
Landskap	Västmanland
Socken	Västerås
Fastighet	Västerås 2:111
Lämningsnummer	L2002:4344
Lämningstyp	Husgrund, övrig kulturhistorisk lämning
Datering	Sentida
Typ av undersökning	Utredning etapp 1 och 2
Länsstyrelsens beslutsdatum	2023-06-19
Länsstyrelsens diarienummer	431-3046-2023
Ärendenummer i Fornreg	202300855
Arkeologgruppens projektnummer	P23034
Projektledning	Erica Strengbom
Personal	Ebba Knabe, Erica Strengbom
Undersökningstid	2024-04-29, 2024- 06-12
Undersökt yta	138 m ²
Inmätningsteknik	GPS RTK
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Ekonomiska kartans bladindelning J133-11G1h63, N 6606457, E 584821
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Dokumentationsmaterialet från utredningen förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen.
Digitalt arkiv	Det digitala dokumentationsmaterialet förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen.
Fynd	Inga fynd framkom.

REFERENSER

Anttiila, K. 2003. *Sjöhagen-Hacksta. Området kring Johannesbergs flygplats*. Särskild utredning etapp 1, RAÄ 304, 349, 741, 863, 901 och 914, Västerås 2:111, Västerås-Barkarö socken, Västmanland. Västmanlands länsmuseum rapport 2003:A49.

Ählström, J., 2002. *En vattenledning vid Johannesbergs flygplats*.

Västmanlands läns museum. 2002. Kulturmiljöavdelningen Rapport 2002:A4.

RIKETS ALLMÄNNA KARTVERKS ARKIV

Häradsekonomen 1905–11 kartblad J112-74-2

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV

Geometrisk avmätning Gränsta nr 1–2 LMS akt T35-6:1

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

Figur 1. Området kring Munkboängen. Skala 1:50 000.

Figur 2. Fornlämningsbilden kring Munkboängen. Skala 1:10 000.

Figur 3. Utsnitt ur geometrisk avmätning 1693. Ej till skala.

Figur 4. Utsnitt ur Häradsekonomen från 1905–11. Ej till skala.

Figur 5. Utredningsområdet. Skala 1:1 000.

Figur 6. Spisröset A127, sett från väster.

Figur 7. Källaren A140, sedd från sydväst.

Figur 8. Banvallen sedd från öster.

Figur 9. Plan över grävda schakt och anläggningar. Skala 1:500.

Figur 10. Schakt 113 sett från sydväst.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 2. Anläggningstabell

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

S nr	Längd/m	Bredd/m	Djup/m	Beskrivning
100	7	1,5	0,4	Vegskikt 0,1 m Ploglager/odlingsjord 0,2–0,3 m Undergrund ljusbrun lerig silt
104	7	1,5	0,15	Vegskikt/torv 0,1m Undergrund ljusbrun lerig silt med sten
108	7	3	0,4	Vegskikt 0,1 m Utfyllnad med sentid glas tegel och järnskrot blandat med ljusbrun lerkluttar blandat med lös matjordsliknande material. Intill jordkällare
113	8	1,5	0,3	Vegskikt med moderna sopor, sten och tegel 0,3 Undergrund lerig silt
118	5	3	0,3	Tegel, sten, gatsten låg direkt under gräset. Undergrund sandig silt
133	6	1,5	0,4	Vegskikt 0,1 m Stora stenar, murbruk, modernt kakel och betong ända ner mot botten-
148	8	1,5	0,15	Vegskikt över siltig lera. Naturblock i den nordvästra delen mot husgrund
152	5	1,5	0,3	Stora stenblock, lera modernt tegel i omrörda massor. Undergrund ljusbrun sandig silt
156	3	1,5	1,5	Djupschaktat, omrört och påfyllt i mer än 1,5 meter omrörda massor av sten plast och modernt fiberband mot botten
160	6	1,5	0,8	Vegskikt 0,1 m Lera (troligen från vattendraget 0,4 m Ploglager med tegel 0,2 meter. Intill stenrad
164	5	1,5	0,6	Vegskikt 0,1 m Under påförd brunrå lera 0,5 m troligen muddringsmassor- Undergrund brunrå lera

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Längd/m	Bredd/m	Höjd/djup/m	Beskrivning
123	Husgrund	12	6	0,4	Sentida husgrund av 0,6–0,8 meter stora huggna stenar. Spisröse centralt. Utsidan klädd med cement.
127	Stolphål	0,2		0,15	Litet stolphål med tegel i fyllning
137	Spisröse	5	2,5	0,5	Spisröse, överväxt men i den nordvästra kanten kan fundamentet av sten anas
140	Jordkällare	7	5	1,5	Jordkällare av sten och cement välvt tak, delvis nergrävd men också uppfyllt kring den norra och södra långsidan. Ingång i väster

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2024:51

